

พระราชโอรส พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๔

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้เขียน: จุลลดา ภักดีภูมิินทร์

ชื่อบทความ: พระราชโอรส พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๙

ที่มา: เลอะวัง เล่ม 2 : กรุงเทพฯ : โชคชัยเทเวศร์, ๒๕๓๕. หน้า ๑๕๐ - ๑๕๗

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

๑ พระราชโอรส ในรัชกาลที่ ๔ ฉายพระรูปกับอาจารย์ฝรั่ง
ประทับนั่งกับพื้นข้างหน้า คือ พระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์ ๑

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระราชโอรส พระราชธิดา

ในรัชกาลที่ ๔

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

โอรสองค์ที่ ๒

ของ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์
คือ นายพลเอกเจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์
(หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์) พระอัยกา (ตา)
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๕

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“วันนี้ เราได้ยिनนกระแวนร้องเพราะ
เมื่อวานนี้ นกกึ่งเขนพุดจ้อเหมือนนกคีรีบุณ
วันนี้ในการยिनกอยู่ข้างจะสนุกหน่อยหนึ่ง
แต่สนุกอย่างเอมปีติแฮนด์

(empty-handed ทรงหมายถึง มือเปล่า ไม่ได้นกเลย-ผู้เล่า)

เมื่อไปถึงหาดแห่งหนึ่ง เป็นเกาะอยู่กลางน้ำ ฝั่งข้างหนึ่งเป็นศิลาได้ยินเสียงนกขลุ่ยร้อง
ก็จอดเรือเข้าไปที่หัวหาด ค่อยย่องขึ้นไป กายัพ กับ หมอสาย ตามขึ้นไปด้วยพอโพล่กอดะไคร้น้ำออก
เธายังไม่ทันเห็นมัน มันเห็นเราก่อน ออกบิน เรายิงตามสลับกันกับหมอสาย คนละนัดเป็นสี่นัดพอ
ถึงคำรบ ๔ ทิปๆ ไปข้างซ้ายมืออีกตัวหนึ่ง หมอสายยิงอีกสองนัด ไม่ถูกทั้ง ๖ นัด ด้วยไกลเต็มที
ถึงโดยจะถูกบ้าง ก็เห็นจะไม่อยู่ด้วยยิงข้างทาง แลเห็นผลุดเข้าไปในกอไม้ไผ่ ย่องตามไปอีก
หมอสายออกหน้า พออีแก๊งเดินเรือรึมน้ำวิ่งผ่านหน้าขึ้นมา เราถือปืนลูกปลายทั้งสองคนเปลี่ยนเป็น
เวสต์ลีสรีเชิซ วิ่งตามไป หมอสายวิ่งออกหน้าไปเจาะห้วงน้ำในหาด หยุคชะงักอยู่ที่นั่นอีแก๊งก็เข้าป่าไป
วิ่งเสียวหอบทีเดียว ไม่ได้การอะไรเลย ที่จริงหาดนั้นงาม เป็นท่าทางที่สัตว์จะลง รอบมีต้นตะไคร้น้ำ
ขึ้นหนากลางเป็นที่เตียน มีต้นไม้บ้างเป็นหย่อม ๆ มีห้วงน้ำอยู่ข้างเหนือหาด ห่างแม่น้ำเข้ามาเป็น
ลำเล็กๆกว้างๆ เป็นกว้างบ้าง ราบลงไปจนถึง น้ำลึก (ตรง) กลางห้วงใหญ่ สักศอกเศษ ใสเห็นพื้น
ไหลรินๆอยู่เสมอ ที่ตามขอบหนองมีหญ้าคันแดง ใบเขียว ดูงามดี มีรอยตีนเสือ กวาง อีแก๊ง ก่ายกันไป
ขึ้นขยงขาวไปทั้งหาด ไปอีกหน่อยพบอีแก๊งอีก หลวงอุดม ร้องตะโกน ซี้มือว่า อีแก๊งๆ เราจับปืน
ลูกปลาย ง้างนกขึ้น กายัพส่งปืนเวสต์ลีสรีเชิซมาให้ ร้องว่าพระแสงๆ ฮ้ายผีพายก็ร้องว่าโน่น ๆ
พร้อมกันขึ้นหมด เสียงก้องไป ตั้งสติไม่ทัน พออีแก๊งโคดเข้าป่าไป คราวนี้ลั้งกันใหม่ว่า ถ้าพบอีแก๊ง
อย่าให้ร้องอ้ออึง ให้ใช้สะกิด พอไปอีกหน่อยหน่อยหนึ่ง หลวงอุดมสกิดหมอสาย สะกิดสะกิดกัน
ต่อมา มองหาอีแก๊งไม่เห็น กระจิบตามกันว่าไหนๆอยู่หลายคำ หลวงอุดมซี้มือ กระจิบบอกโน้นๆ
มองหาอีแก๊งเท่าไรรู้ก็ไม่พบ จนสงสัยร้องถามว่าอะไร บอกว่าไก้”

ที่เชิญมาลงข้างต้นนี้ เป็นพระราชนิพนธ์บันทึกในรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงเรียกว่า *เขอแนล*
จากพระราชนิพนธ์ตอนนี้นั้น แสดงว่าเสด็จพระราชดำเนิน ‘เข้าป่า’ ครั้งกระโน้น
ทรงเป็นมักนิยมไพร่ด้วย ทรงบันทึกเรื่องการเป็นนักนิยมไพร่ของพระองค์ท่านไว้อย่างสนุกขบขัน
ผู้ที่โปรดให้ตามเสด็จออก ‘ล่าสัตว์’ ที่ทรงเอ่ยถึง มีอยู่สามท่าน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หลวงอุดมนี้เป็นผู้ที่ทรงเล่าถึงอย่างขบขันอยู่เสมอ พิศเราะห้ดูแล้ว หลวงอุดมท่านนี้เห็นจะเป็นคนซื่อ ที่ขยันขันแข็งในราชการแต่คงไม่ใช่คนฉลาดเฉลียว เห็นจะเป็นที่โปรดปรานขบขันอยู่มาก ทรงเล่าถึงหลวงอุดมอีกหลายตอน เมื่อเรือถึงแก่งเรียกว่าแก่งสารวัด ทรงเล่าว่าน่ากลัวอันตรายมาก ฝายตกน้ำถึง ๓ หน

“หนที่สุด หลวงอุดมร้องว่า มันไม่หนาวก็ให้มันตกไปเถิด วันนี้(หลวงอุดม) ค่อยเขื่องเข้าไปจับถ่อบ้าง แต่ไม่ขึ้นกราบเลย ถ่อก็ไม่แข็งแรงเหมือนแต่ก่อน แต่เสียงกระเหม่มาสิพ้อๆ คังขึ้นถ่อถึงถ่อแล้วให้คนถ่อเดิมทุกที”

ท่านที่ทรงเรียกว่า ‘กาพย์’ คือ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์ เป็นพระเจ้าน้องยาเธอรุ่นกลาง ประสูติ พ.ศ.๒๔๐๑ เมื่อตามเสด็จพระราชดำเนินคราวนี้ พระชันษา ๑๕ ปี เป็นพระราชอนุชาที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงโปรดปราน ใช้สอยใกล้ชิดพระองค์ ได้เป็นนายพันตรีราชองครักษ์บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก แต่พระชนมายุสั้น เสด็จกลับจากตามเสด็จพระราชดำเนินประพาสไทรโยคได้เพียง ๒ ปี ก็สิ้นพระชนม์ พระชันษา ๒๒ ไม่ทรงมีทายาทสืบราชสกุล

เจ้าจอมมารดาพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์ คือ เจ้าจอมมารดาตลับ ธิดาเจ้าพระยาภูธราภัย เป็นสนมเอกเจ้าจอมมารดาตลับ มีพระองค์เจ้า ๓ พระองค์ คือ

๑. พระองค์เจ้าหญิง ประสูติ พ.ศ.๒๓๕๕ พระชันษาเพียง ๘ วัน ก็สิ้นพระชนม์

๒. พระองค์เจ้าชายทิววัลยลาภ ประสูติ พ.ศ.๒๓๕๘ ทรงกรมเป็นกรมหมื่น

ภูธรเสขารังสรรค์ สิ้นพระชนม์ พ.ศ.๒๔๔๐ เป็นเสนาบดีกระทรวงนครบาล ต้นราชสกุล ‘ทิววงศ์มอญญา’

๓. พระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์

พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ นั้นทุกพระองค์เมื่อเวลาสมโภชเดือน โปรดพระราชทานพระนามและพระราชทานพรต่าง ๆ ว่ากันว่าทรงผูกและตรวจดวงพระชะตาด้วยพระองค์เอง จึงทรงพระราชทานพรไปตามดวงพระชะตา เช่นหากดวงพระชะตาบ่งว่าพระชนมายุไม่ยืนก็พระราชทานพรให้อายุยืน ปราศจากโรคร้ายอันตราย หากดวงพระชะตาคือทรงพระราชทานพรให้เป็นไปตามดวงพระชะตานั้น

กาลาพระราชทานพระพระองค์เจ้าชายกาพย์กนกรัตน์ แปลจากภาษาบาลี ว่าดังนี้

“บุตรนี้มีชาติดี เป็นบุตรอนุชาดีของเราผู้บิดา จงชื่อว่ากาพย์กนกรัตน์เถิด และจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืนยาว ไม่มีโรค ประกอบด้วยเดชมั่งคั่งมีทรัพย์ใหญ่ ไม่มีความวิกลในกาลทั้งปวง และจงเป็นผู้ตามรักษาวงศ์ รักษาตระกูล อันเป็นของบิดา ที่บิดาได้รักษามาแล้ว และจงรักษามารดาของตนด้วย มารดานั้นจะไม่พึงเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นด้วยประการใดเล่า ถ้าหากบุตรของเรานี้จะพึงละ
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
มรवादอกกบรพพา ถึงอนาคาริยปฏิบัติ จนถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในพระพุทธศาสนา เทอญ”
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามเผยแพร่ต่อแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จะเห็นได้ว่า ทรงชี้ทางให้บรรพชา ซึ่งว่ากันว่าหากพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์ทรงบรรพชาใน พระพุทธศาสนาแล้ว ก็เท่ากับว่าเกิดใหม่ และคงจะมีพระชันษายืนยาว

คาถาพระราชทานพรพระธิดาอีกสองพระองค์ ที่แสดงว่าทรงล่วงรู้ดวงพระชะตา คือ คาถา พระราชทานพร พระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ และ พระองค์เจ้าอริไทยเทพกัญญา

คาถาพระราชทานพรพระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชเทวี พระองค์แรกในรัชกาลที่ ๕) ว่าดังนี้

“พระองค์เจ้าหญิงองค์นี้ ทรงนามว่า สุนันทากุมารีรัตน์อย่างนี้ดังนี้ จงอย่ามีโรค จงมีความสุข ปราศจากทุกข์และความวุ่นวายเกิด พระองค์เจ้าหญิงนี้จงมั่งคั่งด้วยทรัพย์มาก มีโภคมาก มียศและบริวารไม่แปรผัน ของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ กับทั้งอารักขาเทพดา จงช่วย อภิบาลรักษาพระองค์เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์นั้น ให้พ้นไปจากอันตรายเป็นนิตย์ ขอความสัมฤทธิ์ จงมีแก่พระองค์เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์เทอญ”

คาถาพระราชทานพรพระองค์เจ้าอริไทยเทพกัญญา ว่า

“ธิดาของเรานี้เป็นธิดางามดี จงเป็นผู้ได้นามว่า อริไทยเทพกัญญา อันมหาชนบุชานับถือ และจงมีความสุข นิราศไว้อุปีทวอันตราย ณ กาลที่ปวง อย่ารู้วิกลวิปริตเสมอไป และจงดำรง ชนมชีพอยู่ยืนนานยิ่ง เทอญ”

สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ นั้น เป็นที่รู้กันว่าทรงประสบอุปีทวอันตรายถึงแก่ พระชนม์ชีพ ด้วยอุบัติเหตุเรือพระประเทียบล่ม เมื่อพระชันษาเพียง ๒๐ พรรษา

ส่วนพระองค์เจ้าอริไทยเทพกัญญานั้น พระชันษายืนยาวถึง ๔๗ แต่ระยะหลัง ๆ ทรงประชวร ด้วยพระโรคที่เรียกกันอย่างสามัญว่าโรคประสาท อยู่นานหลายปีจึงได้สิ้นพระชนม์ เล่ากันว่าทรง ทำอัถวินิบาตกรรม ทำให้เล่าลือกันในหมู่พวกชาววังว่าคนโน้นคนนี้ได้ยินพระสุรเสียงร้องโหยหวน พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงโปรดให้ขุดสระ และบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานอุทิศให้ เรียกสระนั้นว่า ‘สระอรไทย’ อยู่ในพระบรมมหาราชวังในเขตพระราชฐานชั้นใน ปัจจุบันนี้ปูพื้นที่บ้น เสียแล้ว

‘ หมอสาย ’ ในพระราชนิพนธ์บันทึก คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ พระโอรสองค์ใหญ่ใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท (พระองค์เจ้าชายนวม) ดันราชสกุล ‘ สนิทวงศ์ ณ ออยุธยา ’ เมื่อแรกมีพระนามว่า หม่อมเจ้าสาย โปรดเกล้าฯสถาปนาเป็น พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ เป็นแพทย์ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระ พระพุทธเจ้าหลวงมาตลอดรัชกาล จึงทรงเรียกว่า ‘หมอสาย’ โอรสที่ ๒ ของพระวรวงศ์เธอ พระองค์ เจ้าสายสนิทวงศ์ คือ นายพลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์) พระอัยกา (ตา) สมเด็จพระบรมราชินีนาถ รัชกาลปัจจุบัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้คัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้